

URBANISTIČNI PROJEKT ORMOŽA IZ LETA 1963

V prispevku predstavljamo Urbanistični projekt Ormoža iz leta 1963, ki je v Zgodovinskem arhivu na Ptuj. Dokument je slabše ohranjen, saj ga je na nekaterih mestih načela vlaga in ni povsod berljiv. Kljub temu je moč iz njega pridobiti veliko podatkov o mestu Ormož in kakšni so bili načrti za njegov razvoj.

Ključne besede: urbanistični projekt, Ormož, leto 1963.

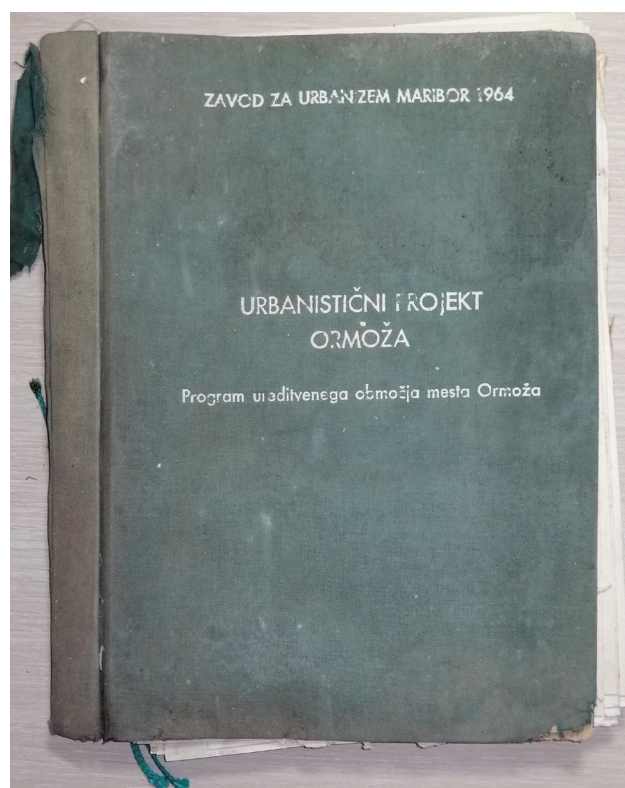
UVOD

Zgodovinski arhivi skrivajo veliko zanimivih in pomembnih dokumentov, ki ohranjajo delčke zgodb, te pa tvorijo celotno sliko nastanka in razvoja nekega kraja. V ptujskem arhivu je med dokumenti, ki nam razkrivajo zgodovino Ormoža tudi *Urbanistični projekt Ormoža, program ureditvenega območja mesta Ormož iz leta 1963*. Ohranjen je v fondu, ki ga je arhivu predalo Komunalno podjetje Ormož. Zaradi izpostavljenosti vlagi in neustreznih razmer shranjevanja je dokument v slabšem stanju.

URBANISTIČNI NAČRT ORMOŽA 1963

Občinska skupščina Ormož je naročila izdelavo urbanističnega projekta, s podnaslovom Program ureditvenega območja mesta Ormož. Načrt je pripravil Zavod za urbanizem iz Maribora marca 1963, pri izdelavi pa so sodelovali Marjan Škerbinc, dipl. gradb. inž., Stane Božič, dipl. oec. in Janez Kreševič, dipl. arh. inž. Zunanji sodelavec pri pripravi projekta je bil konservator Jože Curk.

Načrt obsega 80 strani in je razdeljen na tri dele: tekstualni del po poglavjih, fotografije mesta in grafike. V tekstualnem delu je opisano takratno stanje Ormoža ter predvidevanja, kako se bo mesto razvijalo naprej. Fotografije prikazujejo mesto iz različnih zornih kotov, grafika pa obsega različne zemljevide.

Naslovnica urbanističnega načrta.
Foto: Ana Kaučič.

¹ Ana Kaučič, Ljudska univerza Ormož, predsednica Zgodovinskega društva Ormož.

V tem delu urbanističnega projekta je predstavljeno ureditveno območje Ormoža, razdeljeno na osem poglavij, dodan pa je tudi pravilnik o zazidavi. Vsebina tekstualnega dela obsega spodaj navedena poglavja:

- A. Uvod
- B. Fizična analiza prostora
- C. Prebivalstvo
- D. Proizvodnja
- E. Prometna mreža
- F. Stanovanja in oskrba
- G. Komunalni objekti in naprave
- H. Investicije

Iz **uvoda** lahko razberemo, da so se meje ureditvenega prostora razprostirale na jugu do železniške proge, na vzhodu po progi Ormož–Ljutomer do kote 210, na severu od kote 210 do kote 213 oz. severno od Hardeka in na zahodu preko Lenta na železniško progo Ormož–Maribor.

O **fizični analizi prostora** lahko beremo na straneh od 3 do 19 in opisujejo lego mesta, geološko sestavo tal, preskrbo s pitno vodo in kulturno /.../² spomenike. Zanimiv je podatek, da je mesto leta 1963, kot eno izmed redkih naselij v mariborski regiji imelo v celoti urejeno oskrbo s pitno vodo. Vodovod so zgradili leta 1963, črpališča so bila ob Dravi južno od Mihovcev, rezervoarji pa na Hajndlu. V zadnjem delu je zapisan krajši zgodovinski pregled nastanka mesta, pomembnejše zgradbe, kot so grad, cerkev, nekdanji frančiškanski samostan, župnišče ter nekaj večjih mestnih zgradb.

Na straneh od 20 do 26 lahko beremo o stanju **prebivalstva** leta 1961 (primerjali so ga s podatki iz leta 1931 in pisali o projekcijah za leto 1991). Izvemo, da se je prebivalstvo Ormoža iz 1.146 leta 1931 povečalo na 1.368 leta 1961. Številke za leto 1961 so predstavljene v spodnji tabeli.³

Starost	Prebivalstvo	M	Ž	%
0–4	130	63	67	9,5
5–9	162	87	75	11,8
10–19	249	124	125	18,3
20–59	618	265	353	45,2
60 in več	92	50	42	6,7
neznano	117	40	77	8,5
Skupno	1.368	629	739	100

² Zaradi poškodb neberljiva beseda.

³ Urbanistični projekt Ormoža, str. 20.

	Aktivni	%	Vzdrževani	Skupaj
Industrija	55		79	134
Kmetijstvo + gozdarstvo	100		139	239
Gradbeništvo	20		25	45
Promet	17		26	43
Trgovina	47		42	89
Gostinstvo	20		16	36
Obrt	78		130	208
Usluge	8		7	15
Komunala	14		22	36
Gospodarska dejavnost	359	42,5	486	845
Banke, zavarovalnice	8		3	11
Ostale dejavnosti	21		10	31
Kultura, prosveta, zdravstvo, socialne dejavnosti	99		51	150
Uprava, sodstvo	57		67	124
Neznano	10		6	16
Aktivni (dejansko)	554	46,7	623	1.187
Aktivni izven dejavnosti	124		67	191
Skupno	678	49,6	690	1.368

Avtorji analize so ugotovili, da je bilo delovnega kontingenta prebivalstva v Ormožu manj, kar so deloma pripisovali izseljevanju prebivalstva. Zanimiva je tudi razporednica, iz katere je razvidno prebivalstvo po aktivnostih in dejavnostih leta 1961.⁴

Zelo zanimiva je tudi napoved glede števila prebivalstva za leto 1991. Avtorji so predvidevali, da bo takrat v Ormožu živelo približno 6.000 prebivalcev in da bo udeležba delovnega kontingenta dosegla 50% od skupnega števila prebivalstva. Ker je del lista uničen, se ne vidi vsega zapisanega, lahko pa preberemo, kaj naj bi botrovalo k tolikšnemu povečanju števila prebivalstva. Navedenih je pet vzrokov:

- a. Stanovanjska izgradnja v družbeni in individualni gradnji bo omogočila nastanitev delavcev zaradi ukinitve

obstoječe delovne migracije na daljših relacijah (cca 300 prebivalcev).

- b. Naselitev delavcev (+ vzdrževani družinski člani) v Ormožu zaradi zaposlitve na novih delovnih mestih v proizvodnji (cca 3.000 prebivalcev).

- c. Naselitev zaradi dodatnih zaposlitev v oskrbovalnih funkcijah naselja, v turizmu in prometu (cca 700 prebivalcev).

- d. Prebivalstvo iz dnevne delovne migracije (cca 100 prebivalcev).

- e. Naravni prirast + prebivalstvo po popisu leta 1961 (cca 1.370 prebivalcev).⁵

Predvidevali so tudi, da se bo spremenila struktura prebivalstva po dejavnostih. Največji prirast so videli v industriji, kar nam prikazuje tabela načrta na str. 26.

4 Prav tam, str. 21, 22.

5 Prav tam, str. 23, 24.

	1961	1991	Indeks
Industrija	134	3.400	2.600
Kmetijstvo	239	250	104
Gradbeništvo	45	60	133
Promet	43	65	151
Trgovina	89	170	191
Gostinstvo in turizem	36	160	445
Obrt, komunala	259	260	100
Banke, zavarov.	11	35	318
Kultura, prosveta, zdrav. soc. varstvo	150	240	160
Uprava	124	125	100
Ostalo in neznano	238	1.235	520
Skupno	1.368	6.000	440

Poglavje **Proizvodnja** obsega strani od 27 do 36; v njem sta opisani industrija in obrt Ormoža. V krajšem uvodu lahko preberemo, da se je v Ormožu razvila najprej obrt in šele v času priprave urbanističnega projekta industrijska proizvodnja. Najprej je opisana industrija, za katero je navedeno, da je znatno zaostajala za razvitostjo, ki je bila dosežena v sosednjih mestih. V začetku 1960-ih let sta bili v Ormožu dve pomembni podjetji, Tovarna kovinskih izdelkov in izdelkov iz plastičnih mas »Jože Kerenčič« in »Ograd«, ki je združeval opekarno in nekdanjo obrtno gradbeno podjetje. Proizvodni program podjetja »Jože Kerenčič« je obsegal kovinske in plastične izdelke, v letu 1963 pa je v njem bilo 178 zaposlenih, od tega 157 delavcev in 21 uslužbencev. Prav tako so ocenili tedanje prostore kot neprimerne in so načrtovali novo lokacijo na cesti Ormož–Ljutomer. V »Ogradu« se je število zaposlenih razlikovalo glede na delo v sezoni in zunaj nje; tako je bilo v času sezone zaposlenih 145 delavcev in 27 uslužbencev oz. skupno 243 oseb. Tudi za »Ograd«, ki je imel prostore v gradu, so zapisali, da je na neprimerni lokaciji, saj naj bi grad preuredili v turistične namene. Nova lokacija je bila predvidena severno od opekarne.

Zraven omenjenih podjetjih lahko v pripravljeni analizi beremo tudi o podjetjih, katerih sedeži so bili zunaj Občine Ormož. Eno takšnih je bilo podjetje »Marles«, na katerem so žagali les listavcev in iglavcev ter proizvajali žagane pragove. Podjetje, v katerem je bilo 40 zaposlenih, je že bilo v prihodnjem industrijskem območju z urejeno prometno povezavo, zato zanj niso predvidevali spremembe lokacije. Nadalje pa so omenjena še podjetja »Gradis« s 60 zaposlenimi, Elektro Maribor–rajon Ormož s 7 zaposlenimi, Tranšped Maribor s 4 zaposlenimi, ŽTP Maribor, postaja Ormož s 25 zaposlenimi, ŽTP Ormož, sekcija za vzdrževanje proge s 75 zaposlenimi in PTT Maribor s 34 zaposlenimi.

Po navedenih projekcijah naj bi se v naslednjih 30 letih povečalo število zaposlenih v obstoječih in novih podjetjih. V tovarni »Jože Kerenčič« naj bi se število zaposlenih povečalo iz 120 leta 1962 na kar 1.000 v letu 1991. »Ogradovih« 190 zaposlenih naj bi se povečalo na 210 zaposlenih. Prav tako so predvidevali, da bo v Tovarni sladkorja Ormož leta 1991 zaposlenih 500 oseb in da se bo v drugih obratih (npr. Marles) povečalo število iz 62 na 70. Skupno bi se tako morale povečati število zaposlenih iz 372 leta

1962 na 1.780 v letu 1991.

Nadalje je v poglavju Proizvodnja opisana še obrt Ormoža, v kateri sta zastopana tako družbeni kot zasebni sektor. Opisane so naslednje družbene obrti:

- *Stanovanjska skupnost Ormož* na lokaciji Mestni trg 10 je obsegala 12 servisov, v katerih so bile zastopane uslužnostne in proizvodne obrtne stroke, obrat družbene prehrane, otroški vrtec, kino in komunalne dejavnosti. Zaposlenih je bilo 52 oseb.
- *Obrtno podjetje Pekarna Ormož* na lokaciji Ptujška cesta 1, ki je skrbelo za lokalno preskrbo s kruhom in pecivom. Zaposlenih je bilo 14 oseb.
- *Trgovsko podjetje »Zarja«*, radio-delavnica Ormož na lokaciji Mestni trg 6 se je ukvarjalo s popravili elektroakustičnih aparatov. Zaposlene so bile 3 osebe.
- *Krojaštvo Ormož* s 5 zaposlenimi.
- *Dimnikarstvo Ptuj, delovišče Ormož* s 5 zaposlenimi.

V zasebnem sektorju je bilo v Ormožu prijavljenih 21 obrtnikov, od tega jih je bilo 15 uslužnostnih, v katerih je bilo 36 zaposlenih, in 6 proizvodnih, v katerih je bilo 13 zaposlenih.

Poglavje naslovljeno **Prometna mreža** je precej krajše, saj je opisano le na 37 in 38 strani urbanističnega projekta. Zanimiv podatek je tudi, da se mora tranzitni promet speljati izven mestnega jedra, zato so načrtovali zgraditev ceste severno od mesta, ki se odcepi od obstoječe ceste na zahodu ob Lenti in se ponovno priključi na južnem delu mesta ob strojnih lopah. Kot pomembno so navedli še ureditev prometne povezave s Hrvaško in nujnost gradnje novega mostu čez reko Dravo.

Poglavje **Stanovanja in oskrba** je v primerjavi z drugimi precej obsežno, saj obsega strani od 38 do 72. V njem so podrobneje opisana stanovanja, trgovine na drobno, osnovno gostinstvo, osnovno šolstvo, osnovno zdravstvo, otroško varstvo, duhovna rekreacija, fizična rekreacija, državna uprava in politične organizacije in javne funkcije. V nadaljevanju omenimo nekatere:

Trgovsko podjetje »Zarja« je imelo upravo na Vrazovi ulici 4 in skupno 52 zaposlenih; obsegalo je prodajalne:

- *Preskrba* na Kolodvorski ulici, prodajali mešano blago, špecerijo in manufakturo, 6 zaposlenih,
 - *Dom* na Mestnem trgu, prodajali špecerijo, 9 zaposlenih,
 - *Steklo-barve* na Mestnem trgu, 3 zaposleni,
 - *Železnina* na Vrazovi ulici, 7 zaposlenih,
 - *Vzor* na Vrazovi ulici, prodajali manufakturo in pletenine, 4 zaposleni,
 - *Moda* na Vrazovi ulici, prodajali konfekcijo in pletenine, 3 zaposleni,
 - *Usnje* na Poštni ulici, 3 zaposleni.
- Leta 1962 so v Ormožu obstajale še druge prodajalne, in sicer:
- *Samopostrežnica* (Trgovsko podjetje Koloniale Maribor) s 7 zaposlenimi,
 - *Prodajalna KZK Jeruzalem Ormož* s 5 zaposlenimi,
 - *Borovo* s 3 zaposlenimi,
 - *Tobačna tovarna* z 1 zaposlenim.

Druga trgovska dejavnost v Ormožu se je nanašala na grosiste in odkupno dejavnost, za kar so skrbela *Trgovsko podjetje Pivo-Slatina*, odkupne postaje v Ormožu, *Slovenija vino Ljubljana*, *Koteks Tobus Ljubljana* in *Trgovsko podjetje Surovina Maribor*, odkupno mesto Ormož.

Leta 1962 je bilo v Ormožu na voljo predvsem osnovno gostinstvo, turističnega prometa je bilo malo. V Ormožu so takrat v družbenem sektorju delovali gostilna *Pri grozdu*, gostilna *Pri kolodvoru* in *Abonent Ormož*, ki so skupno nudili 261 sedežev. Nekaj je bilo tudi privatnega sektorja, ki je nudilo skupno 30 sedežev. Avtorji so navajali, da bo treba za predviden razvoj turizma zgraditi sodobno urejene gostinsko-prenočitvene kapacitete. Omenjena je predvidena gradnja hotela z restavracijo, barom in bifejem.

Družbena obrt je v začetku 1960-ih obsegala *Pekarno Ormož*, *Servisno delavnico Trgovskega podjetja »Zarja«* in *Stanovanjsko skupnost Ormož*. Zraven njih so bile v Ormožu zastopane tudi mizarstvo, zidarstvo, krojaštvo in šiviljstvo, elektro servis, vodoinštalaterstvo, čevljarstvo, tapetništvo, ključavničarstvo in drugo. Vse našteje obrti zaradi poškodb lista žal niso razvidne. Kot zasebni obrtniki so delovali urar, avtomehaničar, precizni mehanik, frizer, slikar-pleskar, avtoprevoznik, klobučar, kolar, lončar, mlinar.

V poglavju nadalje sledi opis osnovnega šolstva v Ormožu, iz katerega je razvidno, da je bilo v osnovni šoli 414 učencev, 7 učilnic, 14 učnih oseb (učiteljev) oz. 59 učencev na učitelja. Pouk je potekal v dveh izmenah. Šola je razpolagala še s šolsko mlečno kuhinjo, z dijaško kuhinjo, delavnicami za tehnični pouk, s kabineti, šolskim dvoriščem in telovadnico. V osnovni šoli na Hardeku je bilo 286 učencev, 5 učilnic, 11 učnih oseb (učiteljev) oz. 26 učencev na učitelja. Pouk je potekal dvoizmensko. Ta šola ni bila ustrezna, saj ni imela telovadnice. Šolski okoliš je obsegal Ormož, Hardek, Dobravo, Lešnico, Lešniški Vrh, Loperšice, Frankovce, Pušence, Pavlovce,

Pavlovskih Vrh in Litmerk. Zaradi potreb po večji funkcionalnosti osnovne šole so avtorji analize predlagali širitev šole na Hardeku.⁶ V otroškem vrtcu so bile 3 zaposlene; skrbele so za 42 otrok.

Opis osnovnega zdravstva je slabše razviden zaradi poškodovanega papirja, kljub temu pa lahko pridobimo informacijo o številu zaposlenih. Leta 1963 je bilo v *Zdravstvenem domu Ormož* zaposlenih 9 zdravnikov in 18 zdravstvenih delavcev, ki so oskrbovali 19.560 prebivalcev v različnih ordinacijah oz. dispanzerjih.

Za duhovno rekreacijo so bili namenjeni *Kino Ormož* s 342 sedeži, *Delavska univerza Ormož* in *Ljudska knjižnica Ormož*. Predvidevali so tudi izgradnjo dvorane za 250 do 300 oseb, opremljeno z manjšim odrom in kinoprojektorjem, ki bi bila namenjena kulturnim prireditvam, predavanjem in zborovanjem. Omenja se tudi možnost uporabe adaptiranega gradu za čitalnico, klubske prostore in podobno.

Iz opisa o fizični rekreaciji je razvidno, da je bilo pomanjkanje ustreznih športnih objektov, zato so predvidevali izgradnje različnih igrišč, namenjenih vsem starostnim skupinam.

Ormož je bil že takrat upravno središče občine. V občinski skupščini je bilo zaposlenih 52 uslužbencev. Javne funkcije v Ormožu so bile sodstvo s 14 zaposlenimi, pošta z 12 zaposlenimi, socialno zavarovanje s 4 zaposlenimi, Zavod za vzdrževanje cest z 9 zaposlenimi. Zraven teh so bili v Ormožu še Zavod za zaposlovanje delavcev z enim zaposlenim, Služba družbenega knjigovodstva s 14 zaposlenimi, Prostovoljno gasilsko društvo Ormož in Veterinarska postaja Ormož s 5 zaposlenimi.

6 Prav tam, str. 61, 62.

Poglavje **Komunalni objekti in naprave** je opisano na straneh 73 do 75. V njem izvemo, da je imelo mesto Ormož urejen vodovodni sistem in je bilo v celoti elektrificirano. Ni pa še imelo urejenega kanalizacijskega sistema in mestnega plina. Avtobusna postaja je bila predvidena na novem trgu v centru mesta, kjer bi lahko naenkrat parkiralo 8 avtobusov. Parkirni prostori so bili predvideni na novem trgu (70 mest), ob kopališču (110 mest), ob gradu (60 mest) in pri novem hotelu (20 mest). Mesto je takrat že imelo popolnoma novo bencinsko črpalko ob centru mesta, servis za osebne avtomobile je bil šele v načrtih, servis za kmetijske stroje in tovarnjake pa je bil že delno zgrajen. Prav tako je imelo mesto že urejeno pokopališče zunaj mesta.

Zadnje poglavje se imenuje **Investicije** in obsega strani 75 do 79, nadalje pa je v programu Pravilnik o zazidavi.

Fotografije

Najbolj zanimiv del urbanističnega projekta je gotovo 23 fotografij mesta, ki nam prikazujejo stanje leta 1963. Na podlagi teh lahko bralec prepozna, kaj se je, oz. se ni spremenilo v zadnjih 60 letih. Tudi nekatere fotografije so precej poškodovane, vendar še vedno dovolj čitljive za prepoznavo lokacije. Objavljene fotografije so opremljene z enakim opisom, kot v načrtu.

Zahodni del glavne ceste skozi Ormož.

Športno igrišče v okopu prazgodovinske naselbine.

Del okopa na severozahodu – po programu je to zeleni pas mesta.

Pogled na Ormož s severovzhoda – območje prestavljene ceste.

Današnja cesta, ki vodi iz mesta k železniški postaji in na obstoječi most na Dravi.

Področje ob Dravi, v ozadju je grajski stolp in park ob gradu.

Južni del mesta, trasa nad Dravo.

Mestni trg, v ozadju hrib Hajndl.

Pogled na zgradbe ob cerkvi.

Vzhodni del mesta, kjer bo mestni priključek na obhodno cesto.

Grajsko dvorišče, v ozadju osemletka.

Pogled na grajski park, kjer predvidevamo rekreacijske naprave, v ozadju je coning industrija.

Grajski park, ki ostane v celoti zaščiteno.

Ormoški grad, vhod, stolp s teraso in severni prizidek, ki je že porušen.

Dvorišče gradu, južni trakt in del zahodnega.

Urejen bencinski servis ob cesti mimo gradu.

Cesta mimo črpalke, ki vodi na železniško postajo in Hrvaško.

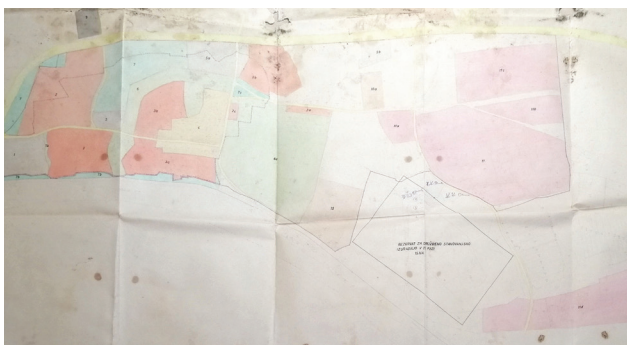
Stare zgradbe ob jedru naselja, kjer je programsko predvidena avtobusna postaja.

Križišče ob severnem delu jedra naselja, kjer je predvidena izgradnja hotela.

Grafike

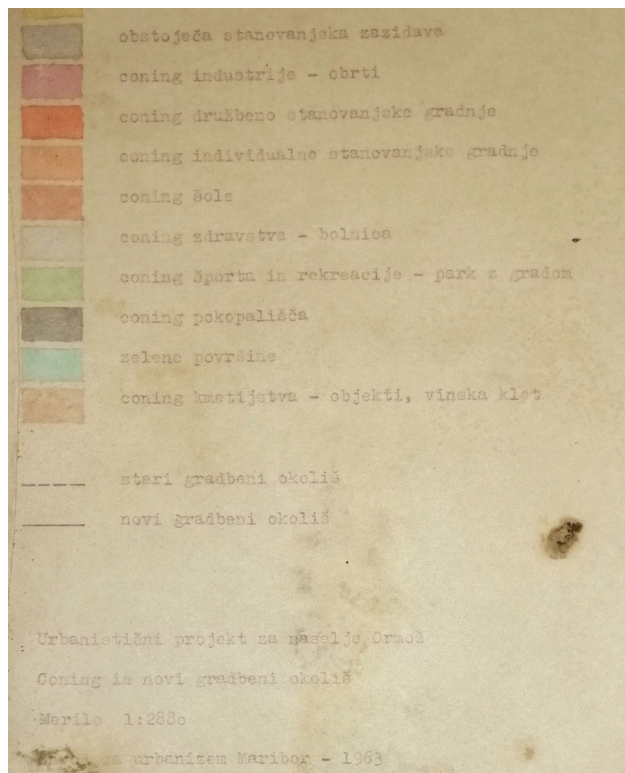
Poglavje grafike obsega različne zemljevide: Karto regulacijskega območja, Sedanjo izrabo površin – inventarizacija, Coning in novi gradbeni okoliš ter Načrt komunikacij. Zaradi poškodb je še najbolj ohranjena karta Coning in novi gradbeni okoliš. Na njej so izrisane različne cone, ki podrobneje delijo mesto Ormož in njegovo namembnost. Iz legende razberemo, da je mesto razdeljeno na cone: jedro naselja – oskrba, obstoječa stanovanjska zazidava, coning industrije – obrti, coning družbeno stanovanjske gradnje, coning individualne stanovanjske gradnje, coning šole, coning zdravstvene oskrbe, coning športa in rekreacije – park z gradom, coning pokopališča, zelene površine in coning kmetijstva – objekti, vinska klet. Karta je bila narisana v merilu 1 : 2880.

Karta coning in novi gradbeni okoliš.

Vhodni del glavne ceste skozi Ormož.

Legenda za karto coning in novi gradbeni okoliš.

POVZETEK

V prispevku je opisan Urbanistični projekt Ormoža s podnaslovom Program ureditvenega načrta za mesto Ormož iz leta 1963. Na podlagi pregledanega razberemo stanje ureditve mesta v letu 1963 in kakšna so bila priporočila za njegovo nadaljnjo ureditev za izboljšanje kakovosti življenja občanov. Zraven podrobne analize različnih vidikov ureditve imamo na voljo še karte in nekaj fotografij različnih delov mesta. Žal je knjiga zaradi nepravilne hrambe v preteklosti in izpostavljenosti vlagi v slabšem stanju in na nekaterih mestih dokumenta ni moč v celoti prebrati.

Namen prispevka ni primerjati in preverjati, ali se je stanje v mestu Ormož kakor koli uredilo glede na predviden program, temveč ga predstaviti širši javnosti, saj prav letos mineva 60 let od njegovega nastanka.

Urbanistični program Ormoža hrani Zgodovinski arhiv Ptuj, kjer si ga je moč tudi ogledati.

VIR

- SI_ZAP/0240/00030 Komunalno podjetje Ormož, škatla 7, ovoj 30.